

Wyrok z 21 maja 2001 r., [SK 15/00](#)
**WYGAŚNIĘCIE ODZIEDZICZONEGO SPÓŁDZIELCZEGO
WŁASNOŚCIOWEGO PRAWA DO MIESZKANIA**

Rodzaj postępowania: skarga konstytucyjna Inicjator: osoba fizyczna	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
--	--------------------------------	----------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Wymaganie, aby spadkobiercy własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego dokonali w ustawowo określonych terminach czynności zmierzających do uregulowania ich sytuacji prawnej [Ustawa z 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze: art. 228 § 1]	Zasada proporcjonalności Ochrona własności i dziedziczenia [Konstytucja: art. 21 ust. 1, art. 31 ust. 3, art. 64]

W czasach gospodarki socjalistycznej w Polsce szczególna rola w zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych przypadła spółdzielniom mieszkaniowym, które były inwestorami i zarządcami znacznej części substancji mieszkaniowej w miastach. Powojenne prawo spółdzielcze wykształciło dwa podstawowe rodzaje praw do korzystania z mieszkania uzyskanego w ramach spółdzielni mieszkaniowej, związane z członkostwem w spółdzielni: prawo spółdzielcze lokatorskie (niezbywalne i niedziedziczne, podobne do najmu) oraz prawo spółdzielcze własnościowe (ograniczone prawo rzeczowe; spółdzielnia pozostaje właścicielem, ale prawo członka spółdzielni do lokalu jest, podobnie jak własność, zbywalne i dziedziczne).

Własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego zostało ukształtowane przez ustawodawcę jako typ prawa rzeczowego ograniczonego, wykazujący – ze względu na atrybut zbywalności i dziedziczności – podobieństwa z własnością lokalu. Zasadnicza różnica polegała na ścisłym związaniu prawa rzeczowego omawianego typu z członkostwem w spółdzielni mieszkaniowej: w sposób pierwotny mógł je nabyć tylko członek spółdzielni, a skuteczność jego przeniesienia na rzecz osoby trzeciej została uzależniona od przyjęcia nabywcy w poczet członków spółdzielni. Jednocześnie ustawodawca konsekwentnie przyjął zasadę tzw. jednopodmiotowości własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego. W myśl tej zasady prawo to mogło przysługiwać tylko jednemu członkowi spółdzielni, z tym że współuprawnionym mógł być także jego małżonek. Zasady związania prawa rzeczowego z członkostwem w spółdzielni i jednopodmiotowości legły także u podstaw unormowania dziedziczenia prawa omawianego typu przez spadkobierców uprawnionego.

Pierwszym wyłomem w obowiązywaniu – wcześniej bezwyjątkowym – powyższych zasad regulacji własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego był wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 lutego 1999 r., [K 23/98](#), w którym Trybunał uznał za niezgodne z konstytucyjnymi i traktatowymi gwarancjami własności i dziedziczenia wygaśnięcie prawa do lokalu po śmierci uprawnionego w sytuacji, gdy spadkobiercy w przepisany terminie nie podjęli określonych czynno-

ści zmierzających do uregulowania stanu prawnego zgodnie z owymi zasadami (art. 228 § 3 prawa spółdzielczego).

Wspomniany wyrok z 25 lutego 1999 r. spowodował utratę mocy obowiązującej sankcji wygaśnięcia własnościowego prawa spółdzielczego na wypadek niedopełnienia czynności wymaganych w § 1 tego samego art. 228 prawa spółdzielczego, nie dotyczył natomiast tego wymagania jako takiego. W brzmieniu pierwotnym art. 228 § 1 wymagał mianowicie, aby spadkobierca zmarłego członka spółdzielni przedstawił w ciągu roku od śmierci tegoż sądowe stwierdzenie nabycia spadku albo przynajmniej dowód wszczęcia postępowania sądowego w tej sprawie. Jeżeli spadkobierców było kilku, powinni byli oni, w określonych terminach, wskazać jednego spadkobiercę, któremu własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu przypadło w wyniku działu spadku, albo przynajmniej przedstawić dowód wszczęcia postępowania o dział spadku.

Ustawą nowelizującą z 21 października 1999 r., wydaną po wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sprawie K 23/98, ustawodawca dostosował brzmienie art. 228 § 1 prawa spółdzielczego do stanu prawnego ukształtowanego wyrokiem TK. W niniejszej sprawie Trybunał badał jednak treść tego przepisu w brzmieniu pierwotnym (przedstawionym wyżej).

Postępowanie przez Trybunałem zostało zainicjowane, w trybie skargi konstytucyjnej, przez Annę W., w stosunku do której został wcześniej zastosowany ów przepis w brzmieniu pierwotnym. Skarżąca odziedziczyła mianowicie mieszkanie spółdzielcze po zmarłym ojcu. Po niespełna dwóch latach skarżąca wystąpiła do spółdzielni mieszkaniowej o przyjęcie jej w poczet członków, ta jednak odmówiła, motywując to tym, że skarżąca uchybiła rocznemu terminowi, określone w zakwestionowanym obecnie przepisie. Wskutek obowiązującego wówczas związania własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu z członkostwem w spółdzielni (por. omówienie późniejszego wyroku Trybunału – [K 32/03](#)) odziedziczone przez nią prawo wygasło. Kroki podjęte na drodze sądowej nie przyniosły spodziewanego rezultatu.

W skardze konstytucyjnej zarzucono, że zaskarżony przepis był niezgodny z art. 64 ust. 1 i 3 w związku z art. 21 ust. 1 i art. 31 ust. 3 Konstytucji, skoro mógł prowadzić do utraty odziedziczonego prawa tylko dlatego, że spadkobierca uchybił terminowi określone w tym przepisie.

Skargę konstytucyjną poparł Rzecznik Praw Obywatelskich, który zgłosił swój udział w postępowaniu.

Wydanie orzeczenia o meritum niniejszej sprawy zależało od rozstrzygnięcia przez Trybunał dwóch kwestii formalnych, dotyczących dopuszczalności takiego orzeczenia. Przynajmniej niezbędne było rozważenie możliwości zastosowania art. 39 ust. 3 ustawy o TK, skoro zaskarżony przepis definitywnie utracił moc wskutek zmiany ustawodawczej. Druga kwestia wiązała się z faktem, że w trakcie postępowania przed TK skarżąca zmarła (jej spadkobiercami zostali mąż i córka). Obie kwestie Trybunał rozstrzygnął pozytywnie (por. tezy 10 i 12-17).

ROZSTRZYGNIECIE

1. Art. 228 § 1 prawa spółdzielczego w brzmieniu sprzed wejścia w życie nowelizacji z 21 października 1999 r. jest niezgodny z art. 21 ust. 1, art. 64 ust. 1 i 2 i art. 31 ust. 3 Konstytucji.

2. Przepis ten nie jest niezgodny z art. 64 ust. 3 Konstytucji.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Instytucja prawa dziedziczenia (art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1 Konstytucji) stanowi korelat i dopełnienie prawa własności, a jej celem jest utrwalenie własności.
2. Przepis art. 64 ust. 1 Konstytucji w szczególności gwarantuje możliwość nabywania mienia oraz rozporządzania nim; dotyczy to również czynności na wypadek śmierci.
3. Wprowadzanie ustawowych wymogów formalnych, od spełnienia których zależy definitywne zachowanie odziedziczonych praw majątkowych, musi być uzasadnione ze względu na ochronę praw i wartości wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji i odpowiadać wyrażonej w tym przepisie zasadzie proporcjonalności.
4. Ustawodawca w zasadzie ma swobodę kreowania innych niż własność praw majątkowych – zarówno co do ich charakteru prawnego, jak i przenoszalności. Nie uzasadnia to jednak arbitralnego różnicowania treści i granic praw majątkowych spełniających identyczne funkcje i chroniących podobne interesy.
5. Konstytucyjny zakaz naruszania istoty prawa własności (art. 64 ust. 3) nie odnosi się do innych praw majątkowych. Ich ograniczenia powinny mieścić się w ogólnej formule art. 31 ust. 3 Konstytucji.
6. Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego, jako ograniczone prawo rzeczowe, ma węższą treść i wyznacza węższy zakres uprawnień niż prawo własności (por. art. 223 ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze i art. 140 kodeksu cywilnego). Jest to jednak prawo zbliżone do własności i realizujące te same cele (por. art. 223 § 1 w związku z art. 3 i dawnym art. 204 prawa spółdzielczego oraz z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych), co przemawia za tym, aby jego ochrona była zbliżona do ochrony przewidzianej dla prawa własności.
7. Przepis art. 3 prawa spółdzielczego daje wyraz szczególnej roli spółdzielni, która nie działa „sama dla siebie”, lecz dla zaspokajania określonych potrzeb jej członków, i tym samym powinna w pierwszym rzędzie mieć na względzie ich interesy. W szczególności w przypadku kolizji interesów związanych z ochroną własności spółdzielni z jednej strony i ochroną spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu z drugiej strony nie ma podstaw do przyznania bezwzględnego pierwszeństwa tej pierwszej.
8. Zawarte w art. 228 § 1 prawa spółdzielczego (w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy nowelizującej z 1999 r.) wymaganie dopełnienia przez spadkobiercę (spadkobierców) spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, w wyznaczonych przez ustawodawcę terminach, czynności określonych w tym przepisie, od czego może zależeć zachowanie odziedziczonego prawa, a także wskazania spośród kilku spadkobierców tylko jednego, któremu ma definitywnie przypaść to prawo zgodnie z tzw. zasadą jednopodmiotowości – stanowią ingerencję w sferę praw osób zainteresowanych, do której odnoszą się konstytucyjne zasady ochrony prawa dziedziczenia oraz równej ochrony praw majątkowych (art.

- 21 oraz art. 64 ust. 1 i 2), nie odpowiadającą przesłankom takiej ingerencji, określonym w art. 31 ust. 3 Konstytucji.
9. W świetle art. 66 ustawy o TK nie jest możliwe rozstrzygnięcie przez Trybunał z urzędu o niezgodności przepisu kwestionowanego w skardze konstytucyjnej z normami konstytucyjnymi innymi niż wskazane w skardze.
 10. Skarga konstytucyjna dotyczy praw podmiotowych strony ją wnoszącej, ale zarazem prowadzi do rozstrzygnięcia w przedmiocie zgodności aktu normatywnego z Konstytucją; ewentualne stwierdzenie niekonstytucyjności aktu powoduje jego eliminację z porządku prawnego, a więc konsekwencje dotyczące nie tylko skarżącego, lecz także innych uczestników obrotu prawnego (por. art. 190 ust. 1 i 4 Konstytucji). Ten charakter skargi konstytucyjnej musi być uwzględniany w szczególności przy rozumieniu przesłanek zawieszenia lub umorzenia postępowania, a także uprawnień Rzecznika Praw Obywatelskich jako ewentualnego uczestnika postępowania zainicjowanego skargą konstytucyjną.
 11. Rzecznik Praw Obywatelskich, który zgłosił swój udział w postępowaniu dotyczącym skargi konstytucyjnej (por. art. 27 pkt 8 w związku z art. 51 ustawy o TK), jest uprawniony do wskazania samodzielnie – niezależnie od wzorców kontroli wskazanych przez skarżącego – podstaw niezgodności z Konstytucją kwestionowanego w skardze przepisu ustawy. Wniosek taki wypływa z art. 208 Konstytucji i art. 1 ust. 2 ustawy o RPO przy uwzględnieniu art. 191 ust. 1 pkt 1 Konstytucji, wspomnianego wyżej charakteru skargi konstytucyjnej oraz wymogów ekonomii procesowej.
 12. Odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania cywilnego w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym (art. 20 ustawy o TK) oznacza w szczególności, że niektóre z tych przepisów w ogóle nie znajdują zastosowania – bądź z uwagi na odmienną regulację danego zagadnienia w ustawie o TK, bądź z powodu ich nieadekwatności (bezzasadności) w tym postępowaniu.
 13. Przesłanki umorzenia postępowania wymienione w art. 39 ustawy o TK tworzą katalog zamknięty. Występująca wśród nich przesłanka niedopuszczalności wydania orzeczenia (art. 39 ust. 1 pkt 1) nie jest tożsama z przyczynami skutkującymi umorzeniem postępowania na gruncie postępowania cywilnego.
 14. Śmierć osoby wnoszącej skargę konstytucyjną sama przez się nie stanowi przyczyny zawieszenia ani umorzenia postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym.
 15. Przepis art. 39 ust. 3 ustawy o TK nie dotyczy zakresu skargi konstytucyjnej w rozumieniu art. 66 tej ustawy; dla zachowania wymogów formalnych skargi konstytucyjnej nie jest więc konieczne powołanie się na art. 39 ust. 3 w treści skargi.
 16. W myśl art. 39 ust. 3 ustawy o TK kontrola konstytucyjności nieobowiązującego już przepisu zależy od spełnienia trzech przesłanek: przepis będący przedmiotem oceny musi zawierać treści normatywne odnoszące się do sfery praw i wolności konstytucyjnie chronionych; poza ewentualnym uznaniem tego przepisu za niekonstytucyjny nie istnieje żaden alternatywny instrument prawny, który mógłby spowodować zmianę sytuacji prawnej skarżącego, ukształtowanej definitywnie zanim ów przepis utracił moc obowiązującą; ewentualna eliminacja tego przepisu z systemu prawnego będzie stanowić skuteczny środek ochrony praw naruszonych jego obowiązaniem. W razie wątpliwości domniemanie przemawia na rzecz merytorycznego rozpoznania skargi konstytucyjnej.
 17. Uznanie przez Trybunał Konstytucyjny spełnienia powyższych przesłanek nie przesądza o kierunku rozstrzygnięcia (treści przyszłego wyroku Trybunału) w danej sprawie.

18. Przepis art. 39 ust. 3 ustawy o TK nie obejmuje swym zakresem sytuacji, w których przedmiotem kontroli są przepisy co prawda formalnie uchylone, lecz mogące nadal znajdować zastosowanie do określonych zdarzeń prawnych – stanowić podstawę decyzji stosowania prawa; przepisy takie zachowują bowiem moc obowiązującą w rozumieniu art. 39 ust. 1 pkt 3.

Przepisy Konstytucji i ustawy o TK

Konstytucja

Art. 21. 1. Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia.

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 64. 1. Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.

2. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.

3. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności.

Art. 190. 1. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.

[...]

4. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylenia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.

Art. 191. 1. Z wnioskiem w sprawach, o których mowa w art. 188, do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą:

- 1) Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, 50 posłów, 30 senatorów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prokurator Generalny, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich

[...]

Art. 208. 1. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych.

2. Zakres i sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich określa ustawa.

Ustawa o TK

Art. 20. W sprawach nie uregulowanych w ustawie do postępowania przed Trybunałem stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.

Art. 27. Uczestnikami postępowania przed Trybunałem są:

[...]

- 8) Rzecznik Praw Obywatelskich, jeżeli zgłosił udział w postępowaniu dotyczącym skargi konstytucyjnej.

Art. 39. 1. Trybunał umarza na posiedzeniu niejawnym postępowanie:

- 1) jeżeli wydanie orzeczenia jest zbędne lub niedopuszczalne,
- 2) na skutek cofnięcia wniosku, pytania prawnego albo skargi konstytucyjnej,
- 3) jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał.

2. Jeżeli okoliczności, o których mowa w ust. 1, ujawnią się na rozprawie, Trybunał wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania.

3. Przepisu ust. 1 pkt 3 nie stosuje się, jeżeli wydanie orzeczenia o akcie normatywnym, który utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia, jest konieczne dla ochrony konstytucyjnych wolności i praw.

Art. 51. 1. O wszczęciu postępowania [w trybie skargi konstytucyjnej] Trybunał informuje Rzecznika Praw Obywatelskich; art. 33 stosuje się odpowiednio.

2. Rzecznik Praw Obywatelskich może, w terminie 60 dni od otrzymania informacji, zgłosić udział w postępowaniu.

Art. 66. Trybunał orzekając jest związany granicami wniosku, pytania prawnego lub skargi.